

УДК 378.147

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ВУЗІВСЬКОГО ЦИКЛУ

Духаніна Н.М.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лесик Г.В.

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

Статтю присвячено проблемі взаємозв'язку ціннісних орієнтацій молоді та соціально-гуманітарних дисциплін вузівського циклу. Розкрито суть і зміст поняття ціннісних орієнтацій та мотивів у майбутній професійній діяльності. Підкреслено, що в умовах зникнення різкої межі між технічними і гуманітарними спеціальностями і виникненні нових запитів на фахівця, формуванні соціальних реалій інформаційного суспільства виникає реальна потреба в підсиленні соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі. Наголошено, що даний вид підготовки є адекватним рівню складності та перспектив у здобутті освітнього рівня.

Ключові слова: освіта, освітній процес, особистість, соціально-гуманітарна підготовка, система цінностей, ціннісні орієнтації молоді, інтеграція, інформаційне суспільство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтегративні процеси державного масштабу в світову спільноту не залишають осторонь і систему освіти. До речі, у цій сфері вони навіть помітніші ніж у будь-якій іншій, бо одним із завдань освіти є підготовка фахівця, який знадобиться нам завтра. Трансформації, пов'язані з функціонуванням вищої школи в Україні: перетворення на сегмент ринкових відносин, розшарування та утвердження в освітній системі державних і недержавних вищих навчальних закладів, поділ навчання на бюджетну і контрактну форми, істотні зміни у запитах на фахівців різних напрямів професійної підготовки відповідно до реалій інформаційного суспільства, – вплинули на ціннісну вартість майбутнього фахівця. Динамічні зміни у суспільному запиті формують ціннісне ядро, вимагають узгодженості між особистістю і суспільством, внутрішньої злагодженості та самовпевненості самого індивіда. Студентство є найбільш сприятливою порою для формування позитивних ціннісних орієнтацій зокрема за допомогою соціально-гуманітарної підготовки.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Проблеми ціннісних орієнтацій особистості розглянуто в дослідженнях Б. Ананьєва, І. Беха, І. Дубровіної, А. Маслоу, К. Роджерса, С.Л. Рубінштейна, Д. Щепової, В. Ядова та ін. Проблеми професійної підготовки майбутніх спеціалістів вивчають Н. Антонова, Н. Бондар, Н. Бібік, Л. Ващенко, Н. Голуб, Н. Дем'яненко, О. Зеленська, Ю. Іванова, Н. Духаніна, В. Коваль, В. Луговий, Г. Онкович, О. Пометун, О. Ситник, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Романовський, О. Пономарьов та інші. Викладання окремих дисциплін соціально-гуманітарного циклу розглянуто А. Герасимчук, П. Гнатенко, Д. Гусев, Н. Кудінова, Ф. Кирилюк, Г. Лесик, Е. Мамонтова, А. Новіков, В. Полторак, Г. Платонов, Т. Пименова, Т. Сілаєва, С. Щерба, М. Юрій та інші. Аналіз освітніх цінностей та орієнтацій особистості здійснено у працях А. Алексюка, Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Лугового, О. Савченко, О. Сухомлинської тощо. Науковці підкреслюють важливість і актуальність навчання у ВНЗ, зокрема у становленні та розвитку

особистості, формуванні її ціннісних орієнтацій щодо розвитку власної особистості та ставлення до різних аспектів матеріального і духовного світу, а також є чинниками регуляції діяльності та поведінки людини.

Виділення невирішених раніше частин. Попри наявність достатнього ступеня розробленості даних проблем науковцями з позицій педагогічної, психологічної та соціологічної науки допоки залишаються невизначеними в науковому українському дискурсі питання формування ціннісних орієнтацій молоді у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Тому, тема статті є актуальною для осмислення можливих векторів розвитку педагогічної науки та освітнього процесу вищої школи.

Метою статті є розкриття взаємозв'язку понять «ціннісні орієнтації молоді» та «соціально-гуманітарні дисципліни вузівського циклу» спираючись на загальнодержавні та цивілізаційні тенденції в освіті.

Виклад основного матеріалу. Соціально-гуманітарні питання завше були і залишаються актуальними, бо вони є реальним відображенням політичного курсу держави, її економічного добробуту, морального і духовного здоров'я безпосередньо на кожному громадянині. У процесі культурного і громадянського поступу змінюються наші емоції, бажання і цінності. Усе це загалом впливає на якість життя у суспільстві. Таким чином, виникає питання: на яких засадах має розбудовуватися українське суспільство? Упродовж останніх років більшість утвердились у бажанні й прагненні до побудови цивілізованих стосунків у нашій державі та із зовнішнім світом. Отже, стосунки між людьми мають формуватися за впливу переконань та цінностей, що відповідають цивілізованим уявленням про світ та його функціонування.

Серед здобутків України вирізняються дві знакові події – це вступ у дію угоди про Асоціацію та надання нашій країні безвізового режиму, які значно розширюють можливості людей. По-перше, для вищої школи це насамперед актуалізує питання обмінних навчальних програм, ознайомлення зі здобутками закордонних колег

у сфері науки та викладацької практики, досвідом більш широкого кола учителів, студентів, науковців, можливість ознайомлення з освітнім досвідом та представлення власних здобутків міжнародній спільноті, можливості участі у різноманітних програмах, навчальних сесіях тощо. По-друге, в часи прозріння від імперського керівництва методи передачі соціального досвіду представниками старшого покоління застаріли, зокрема й у виборі «ціннісних орієнтирів» (освітніх, професійних, людських). Отримуючи можливості вільного професійного самовираження, людина бере відповідальність за власний вибір, реалізує свої наміри відповідно до цінностей, які вона несе, враховує ризики та зважає на моральні норми.

Різні галузі науки по-різному визначають проблему цінностей, їх взаємодію з об'єктивною дійсністю, і ставлення до неї людини. Проте всі вони сходяться в одному – цінності є складовими суспільної свідомості та культури, що виконують нормативні функції щодо особистості та її соціалізації. Це необхідно для збереження свого існування, розвитку, успішної життєдіяльності, пізнання світу та самоствердження в ньому.

Українська дослідниця Ю. Іванова стверджує, що залежно від того, «які види потреб задовольняють цінності, яку виконують роль і в якій сфері, виділяють: 1) за об'єктом засвоєння – матеріальні та матеріально-духовні цінності; 2) за метою засвоєння – егоїстичні та альтруїстичні; 3) за способом вияву – ситуативні та стійкі; 4) за роллю у діяльності людини – термінальні та інструментальні; 5) за змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні; 6) за належністю – особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні, загальнонародні (національні), загальнолюдські цінності» [3, с. 74].

Ціннісні орієнтації молоді – це квінтесенція їхнього життєвого досвіду, суспільної моралі та результатів навчання соціально-гуманітарних дисциплін. Їх наявність у особи свідчить про зрілість людини як особистості. Вони знаходять вияв у діяльності та поведінці індивіда, стають невід'ємною частиною людини, визначають її з-поміж інших.

За спостереженнями Н. Бондар «юнацький вік стає часом життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації. Тому саме в цей період необхідні знання власних можливостей та перспектив. Ця вимога задовольняється в процесі вироблення власного світогляду, смислового та ціннісного вибору, формування життєвих планів і програм» [2].

Інша українська дослідниця Н. Антонова змогла розмежувати ціннісні орієнтації студентів на термінальні та інструментальні. «Термінальні цінності – це ті, що є найбільш бажаними та емоційно привабливими для особистості, характеризують ідеальний стан її буття, вони виконують функцію вибору як цілей, так і припустимих способів їх досягнення. Інструментальні цінності – це спосіб поведінки або дій, не пов'язаних безпосередньо з метою. До них належать, наприклад, моральні цінності та цінності компетенції. Їх функцією є активізація критеріїв і стандартів у процесі оцінювання та вибору способу поведінки або дій» [1, с. 15]. За результатами досліджен-

ня на 2003 рік було зафіксовано найбільш значущі для молоді термінальні цінності (здоров'я, любов, матеріальне забезпечення, наявність гарних друзів, щасливе сімейне життя) та інструментальні (вихованість, акуратність, життєрадісність, освіченість, чесність). Водночас, Н. Бондар і Н. Антонова звернули увагу, що не користуються популярністю такі загальнолюдські цінності як пізнання, розвиток, продуктивне життя, щастя інших, та власне українські традиційні цінності – краса, мудрість, суспільне визнання, непримиренність до недоліків тощо.

Досить суттєвим моментом, який зумовлює психологічну обумовленість системи цінностей, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві в цілому та у кожній окремій особистості. За нашими спостереженнями, від 2014 року і дотепер молоді стала більш прихильною до останньої групи цінностей, хоча спостерігається й гордість за країну, відповідальність за долю нації, розвиток особистості в цілому, індивідуальний розвиток, створення репутації, успішний саморозвиток та самореалізація, економічна незалежність, підвищення рівня вимогливості, високий рівень прагнення особистої свободи, незалежність у судженнях і діях, змога організації доброго відпочинку та можливості подорожей, цікаві розваги, толерантність. Переважно такі цінності можуть здаватися індивідуальними, але якщо зважати на те, що вони спираються на ціннісні уявлення студентської спільноти, можемо говорити про досить широке їхнє розгалуження, тобто належність типовим уявленням соціальних груп. Відтак, бачимо формування нової філософії буття, більш відповідального вибору життєвого шляху, обґрунтованіших світоглядних позицій, радикальніших та креативніших розв'язків завдань.

Аналізуючи дані щодо уявлень молоді про цінності професії, О. Сохацька припускає, що «мотиваційна функція престижних міркувань залежить і від усталеної системи потреб молоді, і від структури її ціннісних орієнтацій» [7, с. 76]. Автор зупиняється також на ступені суспільного престижу професії, який може впливати з конкретних ситуацій та мотивів, а також є найбільшим мотивом вибору.

Із іншого боку, маємо зважати на окреслені Л. Сокурянською серед теоретичних і методологічних проблем формування життєвих цінностей студентської молоді «вплив ряду факторів: наявність у суспільстві соціально-економічних протиріч, ослаблення державного, політичного й ідеологічного пресингу, розширення соціальної самостійності та ініціативи студентів. Відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійному майбутнє і майбутнє суспільства. Власне динаміка ціннісної свідомості студентської молоді зумовлена кількома причинами: 1. Ця соціальна група за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями тощо дуже близька до інтелігенції, тому важливо досліджувати студентство як резерв формування інтелектуальної еліти, а, відповідно, вищу школу розглядати як головний

канал такого формування й, отже, як суб'єкт соціально-культурної трансформації. 2. Динамічність і відносно високий рівень організованості студентства робить цю групу досить привабливою для різного роду ідеологів і політиків, які намагаються втягти студентську молодь у політичні ігри, що мають, як правило, досить брудний підтекст. 3. Демографічні та інтелектуальні характеристики студентської молоді роблять цю соціальну спільноту однією з найбільш ресурсно-містких суспільних груп, оскільки вік та освіта, безсумнівно, є найважливішими соціальними ресурсами» [6, с. 154].

У 2016 р. Міністерство освіти і науки України винесло на Парламентські слухання, на наш погляд, досить важливу проблему «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді». Загалом, варто відзначити, що у планах Міністерства виховний процес розглядається як невід'ємна складова освітнього процесу, яка орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, що формуватимуться в учнів та студентів за принципом наскрізності, де повазі прав людини, підтримці добрих ідей надаються переваги.

У виступі О. Романенко [5] перелік цінностей обмежено чотирма групами (сімейні, духовні, суспільні, егоїстичні). В їхньому розподілі спостерігається певний дисбаланс, на чому наголосила науковець, а також звернула увагу на наказ Президента П. Порошенка про важливість національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Проте від представників різних молодіжних громадських організацій декларуються наступні цінності: потреба волі (у творенні себе та світу навколо себе, обирати найкращий спосіб творення добра, виходу за горизонт можливостей), справжності (єдність у думках, поглядах та діях), дружби, важливість бути почутими, мудрості (використання власних знань у правильний час та правильний спосіб), творчості (уміти осягати, розуміти, осмислювати життя та перетворювати його для людей довкола). Таким чином, відчувається налаштованість молоді до змін у суспільстві.

Зауважимо, що освіта є одним із соціальних інститутів, який виник унаслідок необхідності відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати суб'єктів до взаємодії у вирішенні гуманітарних, економічних, соціальних, культурних проблем. Як складне і багатоманітне явище вона утворює систему різноманітних форм залучення соціального досвіду, його узагальнення, передачу, засвоєння і перероблення. Суспільство дає запит на культуру і духовність, окреслює соціальні потреби, де основою і провідним принципом є гуманізм.

Отже, здійснюється засвоєння надбань культури, виявляється нерозривний зв'язок суспільства з традиціями і цінностями, виокремлюються нові шляхи розвитку та засвоєння дійсності. На сьогодні відчутні зміни у освітньому процесі вищої школи – серед прогресивних зрушень можемо виокремити мотив, який молодь використовує найчастіше – досягти успіху в житті. Він є цілком прагматичним, позбавленим зайвого романтизму і, водночас, утверджує потребу якісної освіти, усвідомлення її значення як соціального ліфта, за допомогою якого можна досягти

кращого матеріального становища, високого соціального статусу, благополуччя.

Соціально-гуманітарна підготовка у вищій школі – це неперервний процес, який включає комплекс організаційних, соціологічних, педагогічних, психологічних, інформаційно-пропагандистських, правових, культурно-просвітницьких, соціальних та індивідуальних заходів, які спрямовано на усвідомлення студентством і молоддю гуманітарної політики держави і системи цінностей. Тому вона сама по собі є соціально цінною як спосіб впровадження гуманістичного ставлення, формування світогляду та життєвої позиції, гармонійного розвитку, формування громадян-патріотів і фахівців високого рівня, сприяє реалізації громадянських прав і свобод, гуманітарної політики держави. До речі, працедавці також неодноразово звертали увагу на те, що для них більш цінним є універсальний працівник, який розуміється не лише на вузькій спеціальності, але й керується у власних діях гуманоцентричними ідеями, є носієм цінностей соціально-гуманітарного спрямування.

Висновки. В умовах якісного оновлення суспільства і взаємоінтегрованістю технічного і гуманітарного знання постає проблема органічних зв'язків соціально-гуманітарної, загальнонаукової і професійної підготовки. Це впливає з того, що суспільство посилює значення соціального, розвивається мережа людських стосунків, вчинків та реакцій на них. Адекватний рівень соціально-гуманітарної підготовки дозволить вільно орієнтуватись у системі політичних, суспільних, громадських інститутів, а також реалізувати свої права, свободи і обов'язки.

Суспільство формує запит на фахівців з високим розвитком пізнавальних здібностей, креативним мисленням, аналітичними здібностями, здатного до прояву ініціативи і самостійності, відповідальності, наполегливості у досягненні цілей. Відповідно суспільство потребує освіченого інтелігента, ціннісні орієнтації якого уможливають усвідомлення та розв'язок складних суперечливих процесів розвитку суспільства. Соціально-гуманітарна підготовка в навчальному процесі вузу дозволяє здійснювати науковий аналіз потреб і запитів суспільства, ефективно впроваджувати державну політику, удосконалювати методи і засоби навчання й управління. Досить складно вмістити всі базові дисципліни соціально-гуманітарного циклу й додати до них ще декілька інтегрованих курсів. Тому вбачаємо вихід в тому, аби створювати інтегровані курси з культурології, соціології, конфліктології, психології, педагогіки у вищій школі, адже фахівець із вищою освітою має розуміти процеси, що відбуваються у суспільстві та знайти найбільш сприятливі профілю роботи способи керівництва персоналом. Окремо варто наголосити на такій дисципліні як англійська мова: попри те, що для її популяризації роком англійської мови в Україні було оголошено 2016 рік, у деяких ВНЗ збільшено години на її викладання, сумлінну роботу викладачів, розроблення елективних курсів для бакалаврів, магістрів, аспірантів, – варто зауважити на недостатньому забезпеченні матеріально-технічними засобами для роботи в аудиторіях та у години самопідготовки.

Список літератури:

1. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.О. Антонова. – К., 2003. – 21 с.
2. Бондар Н.Є. Особливості розвитку професійно значущих якостей студентів психологічних спеціальностей [Електронний ресурс] / Н.Є. Бондар. – Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/2006/psychology_3_2006.
3. Іванова Ю. Формування ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх соціальних педагогів / Юлія Іванова // Рідна школа. – 2011. – № 7. – С. 14–17.
4. Лесик Г.В. Сучасний стан соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України в умовах інтеграційних процесів / Г.В. Лесик // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 66–72.
5. Романенко О.А. Парламентські слухання на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» ч. 3. : 02.11.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KbbIpXjUqiE>.
6. Сокур'янська Л.Г. Суб'єктні диспозиції молоді як фактор соціальної трансформації / Сокур'янська Л.Г. // Молодь в умовах нової соціальної перспективи. – Житомир, 2002. – С. 6–9.
7. Сохацька О. Особливості освітніх мотивацій та ціннісні орієнтації студентської молоді // Оксана Сохацька / Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 18, 2014. – № 18. – С. 74–80. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/6342/1/9.pdf2.pdf>.
8. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І.О., гол. ред. коллег., Ярема О.Й., Беляєва І.І. та ін.]. – К., 2016. – 200 с.
9. Щєпова Д.Р. Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2(13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/181-184.pdf.

Духанина Н.М.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Лесик Г.В.

Институт высшего образования
Национальной академии педагогических наук Украины

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ И СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН ВУЗОВСКОГО ЦИКЛА

Аннотация

Статья посвящена проблеме взаимосвязи ценностных ориентаций молодежи и социально-гуманитарных дисциплин вузовского цикла. Раскрыты сущность и содержание понятия ценностных ориентаций и мотивов в будущей профессиональной деятельности. Подчеркнуто, что в условиях исчезновения резкой границы между техническими и гуманитарными специальностями и возникновении новых запросов на специалиста, формировании социальных реалий информационного общества возникает реальная потребность в усилении социально-гуманитарной подготовки в высшей школе. Отмечено, что данный вид подготовки является адекватным уровню сложности и перспективам в получении образовательного уровня.

Ключевые слова: образование, образовательный процесс, личность, социально-гуманитарная подготовка, система ценностей, ценностные ориентации молодежи, интеграция, информационное общество.

Dukhanina N.M.

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Lesyk G.V.

Higher Education Institute
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

THE INTERRELATION BETWEEN THE VALUE ORIENTATIONS OF YOUTH AND UNIVERSITY DISCIPLINES INVOLVING SOCIAL STUDIES AND HUMANITIES

Summary

The article is dedicated to the problem of the interrelation between the value orientations of youth and the university disciplines involving social studies and humanities. The meaning and content of the concept of the value orientations are outlined. It is emphasized that in light of the blurring boundary between engineering and humanities and the emergence of a new demand for professionals, as well as due to the formation of social reality in an information society, there is currently a tangible need for the intensification of training in social studies and humanities in higher education. It is stressed that this kind of training is commensurate with the level of complexity and is promising in terms of getting proper education.

Keywords: education, educational process, personality, training in social studies and humanities, value orientations, integration, information society.